

Μακεδονικά

Τόμ. 5, Αρ. 1 (1963)

Νάση Αλευρά, Ο Φανός στην Κοζάνη (Λαογραφική μελέτη με όλα τα τραγούδια απ' το Φανό)

Στίλπων Π. Κυριακίδης

doi: [10.12681/makedonika.858](https://doi.org/10.12681/makedonika.858)

Copyright © 2014, Στίλπων Π. Κυριακίδης

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Κυριακίδης Σ. Π. (1963). Νάση Αλευρά, Ο Φανός στην Κοζάνη (Λαογραφική μελέτη με όλα τα τραγούδια απ' το Φανό). *Μακεδονικά*, 5(1), 581–582. <https://doi.org/10.12681/makedonika.858>

Νάση Ἀλευρά, Ὁ Φανὸς στὴν Κοζάνη (Λαογραφικὴ μελέτη μὲ ὅλα τὰ τραγοῦδια ἀπ' τὸ Φανό). Τύποις Π. Τζώνου. Κοζάνη 1962. 16ον, σ. 38.

Ὁ συγγραφεὺς, φίλος τῆς ἑλληνικῆς λαογραφίας, μᾶς δίδει εἰς τὴν μικρὰν αὐτὴν μελέτην περιγραφὴν τοῦ ἐθίμου τοῦ Φανοῦ ἐν Κοζάνῃ μετὰ συλλογῆς τῶν κατὰ τοὺς χοροὺς αὐτοῦ ᾄδόμενων ᾠσμάτων. Τῆς περιγραφῆς προτάσσεται βραχεῖα εἰσαγωγὴ περὶ τῶν λέξεων ἀποκριὰ καὶ καρναβάλι, ὡς καὶ περὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ ἐθίμου. Εἰς τὸ σημείον αὐτὸ ὁ συγγραφεὺς δὲν φαίνεται πολὺ ἔμπειρος εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν λαογραφίαν. Ἡ λέξις καρναβάλι εἶναι βεβαίως ἰταλικῆς προελεύσεως, ἀλλὰ δὲν ἐτυμολογεῖται ἐκ τοῦ καρνα καὶ βάλε, ὅ ἐστι χαῖρε κρέας, ἀλλ' ἐκ τοῦ carnem levare, τὸ ὁποῖον σημαίνει αἶρειν τὸ κρέας. Ἀντίστοιχος πρὸς τοῦτο εἰς τὴν ἑλληνικὴν εἶναι ἡ λέξις Σήκωσι, διὰ τῆς ὁποίας ὀνομάζονται αἱ Ἀπόκρεω ἐν Κύπρῳ.¹

Ὅτι ἡ ἀρχὴ τοῦ ἐθίμου εὐρίσκεται εἰς ἀρχαῖα εἰδωλολατρικὰ ἔθιμα δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία, ἀλλ' ἡ παράθεσις τῶν Κρονίων, Διονυσίων καὶ Λουπερκαλίων εἰκῇ καὶ ὡς ἔτυχε δὲν εἶναι ὀρθή, πολὺ δὲ ὀλιγώτερον εἶναι ὀρθὸν ὅτι τὸ ἔθιμον ἔχει σχέσιν πρὸς πολεμικὰς ἐορτὰς τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, ὃ δὲ χορευόμενος χορὸς εἶναι αὐτούσιος ὁ πυρρῆχος τῶν ἀρχαίων.

Ἀνακριβὲς νομίζω ὅτι εἶναι καὶ τὸ λεγόμενον, ὅτι δικοὶ μας καὶ ξένοι μελετῆται τῶν ἑλληνικῶν ἐθίμων ἐπραγματεύθησαν ἰδιαιτέρως περὶ τοῦ Φανοῦ τῆς Κοζάνης καὶ ὅτι κατέληξαν εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι οὗτος εἶναι λείψανον τοῦ ἀρχαίου πυρρῆχου. Τοιούτους ἐπιστήμονας μελετητάς, ἐγὼ τοῦλάχιστον, δὲν γνωρίζω.

Δὲν γνωρίζω πόθεν ἠρύσθη ὁ συγγραφεὺς τὴν πληροφορίαν, ὅτι οἱ Φανοὶ ἀπετέλουν τόπον συγκεντρώσεων τῶν ὑποδούλων, κατὰ τὰς ὁποίας καὶ κατὰ τὸ 1821 καὶ κατὰ τὸν Μακεδονικὸν Ἀγῶνα ἐμοίραζαν ὅπλα καὶ πολεμοφόδια καὶ ἐλάμβανον ἀποφάσεις. Ἡ πληροφορία δὲν φαίνεται πολὺ ἀκριβής. Οἱ Φανοί, αἱ πυραὶ δηλ. κατὰ τὰς Ἀπόκρεως, δὲν περιωρίζοντο μόνον εἰς τὴν Κοζάνην, ἀλλ' ἐξετείνοντο ὑπὸ διάφορα ὀνόματα καὶ εἰς ἄλλα μέρη τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Ἑλλάδος ἐν γένει. Ὅθεν ἀμφίβολα εἶναι καὶ τὰ περὶ εἰδικοῦ προνομίου τῶν Κοζανιτῶν λεγόμενα. Ἀντὶ πάντων τῶν ἀμφιβόλων τούτων χρησιμώτερον θὰ ἦτο τὸ ἔργον τοῦ συγγραφέως, ἂν περιωρίζετο εἰς σαφεστέραν καὶ λεπτομερεστέραν περιγραφὴν τοῦ ἐθίμου ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὰ ἄλλα ἔθιμα τῆς Τυροφάγου.

Εἰς τὴν περιγραφὴν τοῦ ἐθίμου ἐπιτάσσεται συλλογὴ ᾠσμάτων τῆς ἀγάπης, κλέφτικων καὶ σατυρικῶν, τὰ ὁποῖα ᾄδονται κατὰ τοὺς χοροὺς τοῦ

¹ Βλ. Ἀθ. Σακελλαρίου, Κυπριακὰ τ. Β' σ. 780. «ἡ ἀπόκρεω, καθ' ἣν σηκώνονται ἅπαντα τὰ ἐκ κρέατος φαγητά».

Φανοῦ. Ἡ καταγραφή φαίνεται ἀκριβής, ἐνδιαφέροντα δὲ εἶναι τὰ παρεμβλήματα, τὰ ὁποῖα παρεμβάλλονται διὰ τὴν ἰσομέτρησιν τοῦ ποιητικοῦ κειμένου πρὸς τὸν ῥυθμὸν τοῦ ἔσματος καὶ τοῦ χοροῦ. Τὰ κείμενα εἶναι παρallaγὰι γνωστῶν καὶ ἀλλαχόθεν ἑσμάτων.

ΣΤΙΑΠΩΝ Π. ΚΥΡΙΑΚΙΔΗΣ

Γ. Ι. Θεοχαρίδου, Μιχαὴλ Δούκας Γλαβᾶς Ταρχανειώτης. (Προσωπογραφικά). Θεσσαλονίκη, 1956. (Ἀνάτυπον ἐκ τῆς Ἐπιστημ. Ἐπετ. Φιλοσ. Σχολῆς. Τομ. Ζ'. Μνημόσυνον Χ. Χαριτωνίδου). 8ον, σ. 26 (183-206).

Ὑποκείμενον τῆς πραγματείας εἶναι κυρίως ὁ καθορισμὸς τοῦ ἐν ἐπιγραφῇ τοῦ παρεκκλησίου τοῦ Ἁγίου Εὐθυμίου εἰς τὸν Ἅγιον Δημήτριον ἀναφερομένου ὡς ἀναστήσαντος τὸ ναῦδριον πρωτοστράτωρος Μιχαὴλ μετὰ τῆς συζύγου του Μαρίας Κομνηνοφυοῦς πρὸς γένους. Παλαιότερον ἐπιστεύθη ὅτι ὁ πρωτοστράτωρ οὗτος εἶναι ὁ Μανασσῆς Ταρχανειώτης, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἔχει ἤδη παλαιότερον ἀποκρουσθῇ ὡς ἀπίθανον. Ὁ συγγραφεὺς ἀντὶ τοῦτου ἐκφορᾷ τὴν γνώμην, ὅτι ὁ Μιχαὴλ τῆς ἐπιγραφῆς εἶναι ὁ Μιχαὴλ Γλαβᾶς Ταρχανειώτης, ὁ ὁποῖος παρέμεινεν ἀρκετὰ ἔτη ἐν Θεσσαλονίκῃ, τὴν δ' ἐπιγραφὴν θεωρεῖ ποίημα τοῦ γνωστοῦ ποιητοῦ Μανουὴλ Φιλή.

Εἰς τὸ συμπέρασμα τοῦτο καταλήγει ὁ συγγραφεὺς κατόπιν ἐνδελεχοῦς προσωπογραφικῆς ἐρεύνης διὰ τὰ πρόσωπα, τὰ ὁποῖα θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ταυτισθοῦν πρὸς τὸν πρωτοστράτωνα τῆς ἐπιγραφῆς. Ἡ ἐρευνα αὕτη προσλαμβάνει γενικωτέραν σημασίαν διὰ τὰ πρόσωπα, τὰ δρᾶσαντα περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΔ' αἰῶνος, τὸ δὲ συμπέρασμα περὶ τοῦ κτίστου ἢ μᾶλλον ἀνανεωτοῦ τοῦ παρεκκλησίου δύναται νὰ θεωρηθῇ βέβαιον.

ΣΤΙΑΠΩΝ Π. ΚΥΡΙΑΚΙΔΗΣ

Γ. Ι. Θεοχαρίδου, Οἱ ἰδρυταὶ τῆς ἐν Θεσσαλονίκῃ Μονῆς τῶν Βλαττάδων. (Ἀνάτυπον ἐκ τοῦ τιμητικοῦ τόμου εἰς τὸν Ἅγιον Γρηγόριον Παλαμᾶν 1359 - 1959). Θεσσαλονίκη, 1959. 8ον, σ. 49 - 70.

Ὅπως πολὺ ὀρθῶς παρατηρεῖ ὁ συγγραφεὺς, πολυάριθμοι ἦσαν ἐν Θεσσαλονίκῃ αἱ μοναὶ, ἀφοῦ καὶ κατὰ τὸ 1576, δηλ. 146 ἔτη μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Τούρκων κατάκτησιν, ὑπῆρχον ἐν αὐτῇ 20 ναοὶ ἐνοριακοὶ καὶ μοναστηριακοὶ, λειτουργοῦμενοι κανονικῶς, καὶ ἄλλοι 10 ἀνάκτως καθ' ὠρισμένους ἑορτάς. Οὕτως ἡ πόλις παρουσίαζεν ὄψιν ἀληθινῆς παπαδουπόλεως ἢ καλογερουπόλεως, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον προκύπτει καὶ ἐξ ὧσων λέγει κατὰ τῶν μοναχῶν περὶ τὸ τέλος τοῦ ΙΒ' αἰῶνος ὁ πολὺς μητροπολίτης Εὐστάθιος. Ἐκ τῶν πολλῶν τούτων μονῶν μία μόνον διεσώθη, ἡ περιβλεπτος καὶ πασίγνωστος Μονὴ τῶν Βλαττάδων, τῆς ὁποίας ἡ κτίσις κατὰ τινὰ ἐπιγρα-